

Мўғил татар қиссаси • 4-қисм

Абу Абдуллоҳ Шоший

Ушбу дарс қуйидаги мавзуларни ўз
ичига олади: Муҳаммад ибн
Хоразмшоҳнинг таржимаи ҳоли ва
енгилиш сабаблари; Мозандарон,
Рой, Қозвин, Арманистон ва
Грузияга мўғуллар босқини;
Мўғулларнинг Фарғона водийси,
Термиз шаҳри ва Кулоба қалъасини
яксон қилиши; Хуросон ерларига

мўғуллар ҳужуми; Мўғулларнинг
Насо шаҳрига лашкар тортиши;
Мўғуллар Марва шаҳрига юриши ва
унинг аҳлини яксон қилиши;

<https://islamhouse.com/390682>

- [Мўғул татар қиссаси ۴- қисм](#)
 - [Бисмиллаҳир роҳманир роҳим](#)
 - [Ўтган дарсимизда:](#)
 - [Муҳаммад ибн Хоразмшоҳнинг сийрати ва
енгилиш сабаблари](#)

- [Мозандарон, Рой, Қозвин,
Арманистон ва Грузияга
мўғуллар босқини](#)
- [Фарғона водийси, Термиз
шаҳри ва Кулоба қалъасини
яксон қилиниши](#)
- [Хуросон ерларига ҳужум](#)
- [Мўғулларнинг Насо шаҳрига
лашкар тортиши](#)
- [Марва шаҳри қирғини](#)
- [Валлоҳу таъала аъламу....](#)

Мўғул татар қиссаси 4 - қисм

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Барча мақтовлар Оллоҳга хосдир.
Унга ҳамду сано ва истиғфорлар
айтамиз, Ундан ёрдам сўраймиз,

нафсларимиз ҳамда ёмон
амалларимиздан паноҳ тилаймиз.
Оллоҳ ҳидоят қилган кимсани
адаштирувчи, адаштирган кимсани
ҳидоят қилувчи йўқдир. Мен
шериксиз, ягона Оллоҳдан ўзга илоҳ
йўқ ва Муҳаммад унинг бандаси ва
элчисидир, деб гувоҳлик бераман.

Ўтган дарсимизда:

- Қозоғистон ва Бухорога
мўғуллар ҳужуми;
- Бухорони қирғин қилиниши;
- Мўғул ҳодисасига Ибнул Асир
—раҳимаҳуллоҳ—нинг муқаддимаси;
- Самарқандни босиб олиниши;

— Муҳаммад ибн Хоразмшоҳни мўғул изқувар-ларидан қочиши ҳақида зикр қилган эдик.

Муҳаммад ибн Хоразмшоҳнинг сийрати ва енгилиш сабаблари

Ибнул Асир —раҳимаҳуллоҳ—нинг Муҳаммад ибн Хоразмшоҳ таржимаи ҳоли таърифида ажойиб сатрларни топамиз, буюк мусулмон имомларининг бири кўз ўнгингизда гавдаланади, агар бу киши ҳаётининг бошқа томони — хотимаси, жангдан қочганлиги ва енгилганлигига назар солсангиз, ҳафсалангиз пир бўлади. **Ибнул Асир —раҳимаҳуллоҳ— унинг**

сийратида қуйидагиларни
келтиради: "Подшолик даври ۲۱
йилу бир неча ой давом этди,
ҳокимияти кенгайди, шон-шухрати
ортди, мамлакати Ироқнинг
чегарасидан Туркистонгача етди.
Афғонистондаги Ғазна,
Ҳиндистоннинг баъзи қисми,
Покистондаги Сажистон ва Карман,
Эрондаги Тобаристон, Журжон, Тоғ
мамлакати, Хуросон ва Форснинг
баъзи қисмларига ҳукмронлик
қилди. Бу ўлкаларнинг барчаси,
мўғуллардан қочган мусулмонлар
бошлиғининг қўл остида эди"[\[1\]](#). Бу
сатрлардан мамлакати жуда катта
бўлганлиги ва шу билан бирга узок

вақтлар буюк давлатни бошқариб келганлигидан, унинг жуда яхши бошқарувчи бўлгани маълум бўлади.

Ибнул Асир бошқа ўринда шундай дейди: "Қийинчилик ва йўл машаққатларига ўта сабрли, роҳат-фароғат, айшу-ишратга ҳирс қўймаган, бутун эътибори мамлакат бошқаруви, юрт ва халқ ҳимояси эди"[\[۲\]](#).

Шахсий ҳаётидан қуйдагиларни айтади: "Фозил инсон бўлиб, фикҳ, ҳадис ва бошқаларнинг олими, уламолар ва дин аҳлини эъзозловчи,

уларни яхши кўриб, эҳсон қилувчи эди"[۳].

Бу сифатлар Муҳаммад ибн Хоразмшоҳни юқори мақомларга кўтаради, шундай юксак сифатлар соҳиби, бундай аянчли ва хунук мағлубиятга учраши мумкинми? Наҳот, кенг мамлакат ҳокими мўғулларга қарши жангда сабр билан тура оладиган жангчиларни топмасдан, шарманда ва фожиали ниҳояга юз тутди? Доктор Сиржоний айтадики, бу ўриннинг таҳлили диққатимни тортди, сўнгра Ибнул Асирнинг китобида бу инсоннинг ҳаётидаги сир-асрорларнинг кўпини очиб

ташлайдиган ўринни топдим. **Ибнул Асир –раҳимаҳуллоҳ–** айтади:

"Муҳаммад ибн Хоразмшоҳ бир давлатни босиб олар ва унинг подшоларини ўлдирар, ёлғиз ўзи барча ўлкаларга султон бўлар эди. Мўғуллардан енгилганида, юртда мўғулларга қаршилик қиладиган ва мамлакатни ҳимоя қиладиган киши қолмаган эди"[\[۴\]](#).

Муҳаммад ибн Хоразмшоҳ мусулмон ва бошқарувчи сифатида ажойиб инсон эди, бироқ ўзи билан атрофидаги ислом шаҳарлари орасидаги барча алоқаларни узиб қўйган ва улар билан ҳамкорлик қилмас эди. Ҳамкорликни тиклаш

ўрнига, бу шаҳарлардаги ҳокимларни ўлдириб, уларни ўз мамлакатига қўшиб олган эди. Шакшубҳа йўқки, бу нарсa ўша юртларнинг халқлари қалбида чексиз нафрат, адоватни пайдо қилган ва бу ҳикматсизлик эди. Расулуллоҳ —саллоллоҳу алайҳи ва саллам— ўлкаларни фатҳ қилганларида, у ерларнинг бошлиқларини волий ҳолида қолдирар, бу билан ҳокимлар ва халқнинг муҳаббатига эришар эдилар. Масалан, Баҳрайннинг подшоси Мунзир ибн Савий — разияллоҳу анҳу— иймон келтирди, уни ўз ўрнида, давлатининг

ҳокимлигида қолдирдилар,
Уммоннинг подшолари Жайфар ва
Аббод исломни қабул
қилганларидан сўнг, уларни ҳам
волийликларида қолдирдилар,
Яманнинг волийси Базон ибн Сасон
ал-Форсий имон келтирди, уни
юртига волий этиб тайинладилар. Бу
сиёсат, ҳикмат ва ўта юксак
бошқарув услубидир. Муҳаммад
ибн Хоразмшоҳ инсонлар
муҳаббати билан эмас, куч-қуввати
билан ҳоким бўлди. Инсонларга
иши тушиб, уларга муҳтож
бўлганда, улардан ҳамкорликни
топмади. Хоразм давлатида ички
қўзғалонлар тўхтамасди. Шу

сабабдан, юртдагилар фикри тарқок
ва бир ёқадан бош чиқара
олмасдилар. Умматнинг ҳоли бу
экан, нусрат келиши амри
маҳолдир,

"Албатта Оллоҳ Ўзининг йўлида гўё
туташ бинолардек бир сафга
тизилган ҳолларида жиҳод
қиладиган зотларни севар"[\[۵\]](#)

Бу қўмандон, олим, фақиҳнинг
ҳаётидаги сирдир, давлати кенгайиб,
армияси кўпайди, сўнгра денгизнинг
ўртасида ёлғиз, бадарға қилинган,
қочоқ ва фақир ҳолатда оламдан
ўтди. Насойй ва Абу Довуд Абу
Дардо —разияллоҳу анҳу—дан ривоят

қилган ҳадисда, **Расулуллоҳ** — **саллоллоҳу алайҳи ва саллам**— **шундай дедилар:** "Жамоатни лозим тутинглар! Чунки, бўри ҳам **(подадан)** четда қолган қўйни ейди"**[۷]**.

۲ • минг мўғул изқуварлари Хоразмшоҳни ортидан қувиб, тута олмаган ва Хоразмшоҳ кемада қочиб, Каспий денгизидаги оролга етиб олган, мўғул изқуварларидан қутилган эди. Бундан сўнг, бу мўғул армиясининг кичик бўлаги нима қилди? Атиги ۲ • минг бўлган бу мўғул суворийлари нима қилишга қарор қилди? Ислон давлатлари ич-ичига Хоразмшоҳни ахтариб кирган

мўғул изқуварлари турган жой, яъни Каспий денгизи соҳили билан мўғул хони Чингизхон жойлашган жой, яъни Самарқанд шаҳри орасидаги масофа – текис ва тўғри йўл бўлган тақдирда— ۶۵۰ км.дан ортиқроқ эди. Агар Самарқанд билан Каспий денгизи орасидаги минтақаларда мавжуд бўлган ўта машаққатли табиий ғовлар, тўсиқлар ҳисобланган тоғлар ва анҳорларни эътиборга олсак, мўғул изқуварлари турган жой, мўғул хони Чингизхон ўрнашган ер орасидаги бу масофанинг нечоғлик катталигини тасаввур қила оламиз. Шунингдек, мўғуллар бу минтақа аҳолиси

бўлмагани, ундаги ҳаёт тарзи ва йўлларни билмасликлари ҳамда бу ерларда жафо чеккан халқларнинг қалбларидаги мўғулларга нисбатан ашаддий адоватларини эътиборга олсак, бу мўғул изқуварларининг Самарқанддан не қадар узоқда эканини фаҳмлаймиз.

Бу минтақалар аҳолиси муболағасиз, бир неча миллион бўлиб, ۲۰ минг мўғул суворийлари уларга бас кела олмаслиги турган гап эди. Чингизхон ҳам ۶۵۰ км.дан ортиқроқ узоқда эди. Лекин воқеъликда эса, аянчли ва шармандали ишнинг гувоҳи бўлдик, мусулмонларнинг қалбига руҳий

тушкунлик, кўрқув сингиб кетган,
ҳақир дунёга ўралашиб қолган
ҳамда ўз масканлари ва
шаҳарларида ўша озгина мўғул
армияси қўлида ўлишни ўзларига эп
кўрган эдилар. Субҳаналлоҳ!

Имом Абу Довуд ва Аҳмад
ўзларининг ҳадис тўпламларида,
Савбон —разияллоҳу анҳу—дан
ривоят қилган саҳиҳ ҳадисда,
Расулуллоҳ —саллоллоҳу алайҳи ва
саллам— шундай дейдилар:

"Миллатлар хўранлар овқатига
йиғилганидек, сизнинг устингизга
йиғилиш арафасида". Шунда
саҳобалар: Ё Расулуллоҳ! Ўша
кунда озлигимиздан (шундай

бўламиз)ми? — деб сўрадилар.

Расулуллоҳ —саллоллоҳу алайҳи ва саллам— дедиларки: "Йўқ, у кунда сизлар кўпчилик, лекин худди селнинг қуйқаси каби бўласизлар. Душманларингиз қалбидан қўрқув олиб қўйилади ва сизларнинг қалбингизга эса, ваҳн солиб қўйилади". Шунда саҳобалар: ваҳн нима? — деб сўрадилар.

Расулуллоҳ —саллоллоҳу алайҳи ва саллам—: "Ваҳн — бу дунё ҳаётини яхши кўриб, ўлимни ёмон кўришдир", — деб жавоб бердилар[۷].

Дарҳақиқат, мусулмонларнинг қалбларини дунёга бўлган муҳаббат

ва ўлимни ёмон кўриш эгаллаб олган, сел оқимиға кўшилиб оқувчи куйқумлар каби бўлиб қолишган эди. Уларнинг на ўз истаги, на ғояси ва на мақсади бор эди. Оллоҳ азда ва жалла мўғулларнинг қалбидан мусулмонлар ҳайбатини кўтарган, мусулмонларнинг қалбига эса, ваҳни — дунё ҳаётини яхши кўриб, ўлимни ёмон кўришни, заифликни ва руҳий тушкунликни солган эди. Уларнинг кўплиги фойда бермади. Ҳатто юзлаб мусулмонларнинг қаршисидан битта мўғул чиққанда, оёқларини ердан узишга ва унга қарши чиқишга қуввати етмади. Ва

лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ.....

Мозандарон, Рой, Қозвин, Арманистон ва Грузияга мўғуллар босқини

Мўғул изқуварлари нима қилди? Ҳаминг хос армия Каспий денгизи соҳилидан Мозандаронга қайтди ва мустаҳкам кўрғони, шаҳарга кириш машаққатлиги, мусулмон мамлакатлар ичида энг қувватлиларидан бири бўлишига қарамай, уни қисқа фурсатда забт этди. Умар —разияллоҳу анҳу— халифа бўлган даврларда мусулмон-лар Кисронинг

давлатларини бошдан охригача фатх қилганларида ҳам, Мозандаронга кира олмаган эдилар, умавийлар халифаси Сулаймон ибн Абдул Малик замонидагина бу шаҳар фатх қилинган эди. Лекин мўғуллар жуда қисқа фурсатда унга кирдилар, бинобарин, қувватлари билан эмас, балки ўша вақтдаги Мозандарон аҳлининг руҳан заифлиги сабаб, осонлик билан қўлга олдилар. Шаҳарга киришлари биланок, ўзгаларга қилганлари – ўлдириш, азоблаш, асир олиш, вайрон этиш, бандалар ва шаҳарни ёқиш амалиётларини қилишди, сўнгра Ройга қараб йўл олдилар.

Рой ҳам Эроннинг катта
шаҳарларидан бири эди. Мўғуллар
Мозандарондан Ройга қараб кетиш
асносида, йўлда Муҳаммад ибн
Хоразмшоҳнинг онаси, хотини ва
улар билан бирга мисли кўрилмаган
мол-мулк ва захираларга дуч
келдилар, уларни барчасини қул ва
ғанимат ўлароқ ўзлаштирдилар ва
зудлик билан, ўша вақтда
Самарқанд шаҳрида ўтирган
Чингизхонга жўнатдилар. Гўё Оллоҳ
азза ва жалла Муҳаммад ибн
Хоразмшоҳга ўлиmidан кейин ҳам
хорликни тўла-тўкис қилишни
ирода қилгандек. **Бу воқеани доктор
Муҳаммад Саллабий қуйидагича**

баён қилади: Хоразмшоҳнинг онаси
Туркон Хотун ҳижрий ٦١٦
йил/мелодий ١٢١٩ сананинг
охирларида ўзининг оқсочлари, ўғли
Алоуддиннинг хотини, болалари ва
шунингдек хазинадан
ололганларича олтин-кумушларни
олиб, Хоразм минтақасини тарк
қилди. Кетишидан олдин ваҳшиёна,
жирканч бир ишга қўл урди,
Хоразмшоҳ босиб олган
мамлакатларнинг амирлари Хоразм
қамокхоналарида маҳбус эдилар,
уларнинг барчасини қатл қилдирди.
Ўлимга ҳукм қилинганлар
жумласидан, Ироқдаги
Салжуқийлар султонининг

фарзандлари, Балх, Термиз,
Бамённинг амирлари, Ғурийлар
давлати подшосининг авлодлари ва
бошқа амирлар бор эди. Сўнгра
Ироққа қараб йўлга чикди,
Мозандарон қалъаларидан бирида
мўғул саркардаси Субутой
томонидан асирга олинади ва
Чингизхонга жўнатилади.
Чингизхон Хоразмшоҳнинг
болаларини ёш бўлишига қарамай
ўлдиради, шунингдек, иккита
қизини ўғли Чигатойга беради, у
эса, биттасига уйланади,
иккинчисини яқинларидан бирига
беради. Учинчи қизини ходими
Донишмандга беради. Шу тариқа

Хоразм иқлими Хоразм
хукмдорларидан айрилади^[^].

Мўғуллар Рой шаҳрига етиб келди
ва уни босиб олдилар ҳамда
шаҳарни хонавайрон, аёллар ва
болаларни қул қилди, тарихда мисли
кўрилмаган ишларни амалга
оширди. Сўнгра шаҳар атрофидаги
шаҳар ва қишлоқларни ҳам шу
аҳволга солиб, Қозвин шаҳригача
етиб келишди ва у ерда ۴۰ минг
муслмонни ўлдиришди^[۹]. Ва лаа
ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ.....

Сўнгра мўғуллар Каспий
денгизининг ғарб томонида

жойлашган мусулмон Азарбайжон юртига лашкар тортди. Йўл давомида ўша вақтлар Азарбайжонга қараган, унинг шарқий томонида жойлашган, ҳозирги кунда Эроннинг шаҳари бўлган Табриз шаҳрининг ёнидан ўтишди. Шаҳар амири Ўзбек ибн Паҳлавон мол-давлат, кийим-кечак ва от-улов эвазига мўғуллар билан сулҳ тузишга қарор қилди, уларга қарши урушишни мутлақо ҳаёлига келтирмади. Эртаю-кеч шароб ичишдан бўшамас эди. Ўша вақтда кўпчилик мусулмон бошлиқлар ҳаром ичимлик ичишдан таб тортмас эди. Ва лаа ҳавла ва лаа

қуввата иллаа биллаах. Мўғуллар ҳадиялар эвазига, шаҳарни омон қолдирди. Зеро, бу минтақада аччиқ, қаҳратон қиш бошланган эди[1].

Сўнгра мўғуллар Каспий денгизнинг ғарбий соҳили томон юришди, Табризни маълум вақтга ўз ҳолига ташлаб қўйишди.

Азарбайжоннинг шарқидан шимолий томонига қараб эгаллаб бордилар.

Йўл асносида Арманистон ва Грузияга ҳужум ушюштирди. Арманистон, зикр қилганимиздек, аксар насронийлар истиқомат қиладиган жой эди. Грузияда эса, васаний ва насроний грузин

қабилалари бор эди. Мўғуллар бу икки давлат билан жанг қилди, уруш Арманистон ва Грузиянинг мағлубияти, мўғуллар қўлини баланд келиши билан якун топди. Бу юртларда ҳисобсиз даражада қирғин-барот, қатағонлар қилишди ва бу давлатларни ўз мамлакатлари доирасига қўшиб олишди[11].

Мўғуллар мусулмонлар қирғинидан, насронийларга ўтган эди. Бу зикр қилганларимиз қирғинлар, вайронагарчиликлар, қул қилишларнинг барчаси мўғул армиясининг кичик бўлаги, Хоразмшоҳ кетидан тушган ۷۰ минг изқуварларнинг иши эди. Ва лаа

ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ....

**Фарғона водийси, Термиз шаҳри
ва Кулоба қалъасини яксон
қилиниши**

Чингизхон Муҳаммад ибн
Хоразмшоҳни қочиб кетганлигига
ишончи комил бўлгандан сўнг,
Самарқанд атрофидаги
минтақаларга кўз олайтира
бошлади, уларнинг ичида энг
ҳашаматли ва кучлилари Хоразм ва
Хуросон минтақалари эканлигини
билди. Хуросон минтақаси ислом
оламининг улкан жойларидан бири
бўлиб, унда катта шаҳарлар мавжуд

эди, уларнинг машҳурларидан: Балх, Марва, Нишопур, Ҳирот, Ғазна ва бошқалар бор эди. Хуросон минтақаси ҳозирги кунда Эроннинг шарқи ва Афғонистоннинг шимолига тўғри келади. Хоразм минтақаси эса, Хоразм давлатининг негизи, асоси бўлиб, мустаҳкам қалъа ва қўрғонлари, турли-туман бойликлари ва жанг маҳоратлари билан тилларда дoston эди. Хоразм Самарқанднинг шимоли-шарқий томонида жойлашган бўлиб, ундан ҳозирги кунда Ўзбекистон ва Туркменистон давлатлари орасидан оқиб ўтувчи Жайхун, яъни Амударё дарёси оқиб ўтар эди. Чингизхон

Хоразм ва Хуросон минтақаларига хужум қилишдан олдин, маънавий жангни бошлади, бу билан мусулмонларнинг руҳиятига таъсир ўтказишни хоҳлади, бу улкан минтақалардаги мусулмонлар қалбларига қўрқув солиш мақсадида, йўқ қилиш, яксон этиш амалиётини бошлади. **У мўғул армиясини уч гуруҳга ажратди:** биринчи гуруҳни Фарғона водийсига, иккинчисини Термиз шаҳрига ва учинчи гуруҳни Кулоба қалъасига, уларни вайрон этиш, йўқ қилишга юборди[۱۲]. Фарғона водийси Ўзбекистон да Самарқанднинг шарқий томонида

такрибан ۵۰۰ км.дан кейин
келадиган, Термиз эса,
Самарқанднинг жанубида такрибан
۱۰۰ км.дан кейин бошланадиган
шаҳар эди. Термиз "Сунани
Термизий" ҳадис тўплами соҳиби
имом Термизийнинг
шаҳридир. Кулоба қалъаси,
Жайхун, яъни Амударё дарёсининг
ёнидаги энг мустаҳкам қалъалардан
эди. Бу учала гуруҳ, улардан
Чингизхон хоҳлаганидек яксон
қилишга киришди, бу минтақаларни
ҳаммасини ишғол қилди ва у
ерларда мўғулларнинг одатига кўра
қатл, қирғин, вайрон қилиш,
тахқирлаш, қул қилиш, асир олиш

ишларини олиб бордилар[۱۳].

Сўнгра ён-атрофдаги халқларга мактуб йўлладилар. **Мактуб**

қуйидагиларни сўзлар эди:

"Мўғуллар чанқоғини фақат қон билан қондиради, фақат хонавайрон ва яксон қилиш билан бахтиёр, кўнгли чоғ бўлади, мўғуллар енгилмайди....". Бундан сўнг, бутун халоиқ қўрқувга тушди. Ва лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа биллааҳ....

Хуросон ерларига ҳужум

Бу мўғул гуруҳлар ўзларига топширилган қабих вазифаларни аъло даражада бажариб

қайтганларидан кейин, Чингизхон бундан-да қабихроқ ишга таёргарлик кўра бошлади. Хоразм ва Хуросон ерларига ҳамла қилиш учун ҳозирлик бошлади, дастлаб Хуросон диёрига ҳужум уюштирди. Чингизхоннинг ўғли Тўлийхон ҳижрий ٦١٧/мелодий ١٢٢٠ сананинг куз фаслида Хуросон ерларига отасининг буйруғини олиб жўнади. Чингизхон ўғли Тўлийхоннинг зиммасига ٧٠ минг қўшинни бериб, ўзи эса, Балх шаҳрига отланди[١٤], Балх шаҳри Афғонистоннинг шимолида ва мўғуллар хонавайрон қилган Термиз шаҳрининг жанубида жойлашган шаҳар эди. Бу шаҳар

Хоразм давлатининг асосий шаҳарларидан бўлиб, Ўрта Осиёдаги катта тижоратлар бўладиган жойлардан бири эди, айтишларича, у ерда кичик масжидлардан ташқари, ۱۲۰۰ та катта масжидлар, тижоратчилар учун кўп қулайликлари бор бўлган шаҳар эди. Балх шаҳрининг халқи Термиз шаҳрида бўлган воқеалардан хабар топгани аниқ эди ва бунинг натижаси ўлароқ, уларнинг қалбларида мўғуллардан жуда қаттиқ қурқув юзага келган эди. Мўғул қўшини бу шаҳарга келганида, шаҳар аҳли мўғулларнинг тарихидаги қора

кунлар ва ваҳшийликларни билган
холларида, улардан омонлик сўради.
Мўғуллар одатига ёт, ҳайратда
қолдирувчи ҳодиса содир бўлди,
шаҳар аҳлини ўлдирмай, талон-
тарож ва қул қилмай, уларга
ҳақиқий суратда омонлик берди.
Балх шаҳри ҳижрий ٦١٨ йил (٦١٧
йил)[١٥]/мелодий ١٢٢١ йилда
таслим бўлган эди[١٦].
Чингизхоннинг бу иши жуда
"қизик" эди, лекин бу ажабланиш
бир неча кундан кейин, унинг
Балхга қайтганида тамоман йўққа
чиқади.

**Мўғулларнинг Насо шаҳрига
лашкар тортиши**

Тўлийхоннинг қўшини ҳижрий
٦١٧/мелодий ١٢٢٠ санада Хуросон
ерларига юришни бошлади, унинг
бир неча ўн минг лашкари
Чингизхоннинг куёви Тучагарнинг
қўмондонлигида Насо шаҳрига
юриш қилди. Тучагар лашкарининг
бир батолъони шаҳарга
яқинлашганда, мусулмонлар уларни
ўққа тутишди, оқибатта бу
батолъоннинг командири Балкуш ва
катта сондаги аскарлар ўлди.
Тучагар бу ўринга етиб келади ва
шаҳар атрофига ٢٠ та манжаниқ,
яъни тош отар мосламаларини
ўрнатиб, шаҳарни ўққа тутишга
буйруқ беради. ١٥ кундан кейингина

шаҳар деворлари дарз кетиб,
мўғуллар кечаси шаҳарга кириш
имконига эга бўлади. Тонг отганда,
батольон командири Балкушнинг
қасосини олишга киришади. Бутун
шаҳар аҳолисини ташқарига
чиқариб, бир қаторга ёнма-ён саф
бўлиб ва қўлларини орқага қилиб
турмоқларига буюрди, сўнгра
эркаклар, аёллар ва гўдакларни
барчасини қатл қилдилар, ҳатто бу
шаҳардан ўлдирилганлар сони ۷۰
мингдан ошиб кетди[۱۷]. Ва лаа
ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ.....

Марва шаҳри қирғини

Бир неча кун ўтгандан кейин,
Чингизхон Балхга қайтди ва унинг
халқига ўзи билан бирга мусулмон
Марва шаҳрини ишғол қилишда
кўмакчи бўлишига амр этди. Улар
мўғуллар билан бирга Марва
шаҳрига уруш қилгани боришди.
Балхликларнинг барчаси мусулмон
эди, лекин Термиз шаҳрида
Чингизхоннинг буйруғи билан
содир этилган даҳшатли, ўта ярамас,
жирканч амалларнинг натижаси
ўларок, қалбларидаги руҳий
тушкунлик оқибатида, ҳатто
биродарларига қарши жанг
қилишдан ҳам таб тортмадилар.
Инсон ўлдирувчи ҳам,

тирилтирувчи ҳам, жон бериб, жон олувчи ҳам оламлар Раббиси Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло эканлигини унутса, ўлимдан кўрққанидан мана шундай тубанликка, ўз ака-укалари мусулмон биродарларини ўлдиришга ҳам тайёр бўлиб қолар экан. Субҳаналлоҳ! Чингизхон шу тариқа бошқа жанглар учун куч йиғар, ҳозирлик кўрар, мусулмонлар эса, бир-бирини қирар эди. Бу ҳодисаларни бугунги кунимизда ҳам кўп такрорини кўрамиз!

Ҳодисаларнинг ўта ўхшашлиги ҳайратлидир. Бу оламлар Раббиси субҳанаҳу ва таолонинг ер юзида жорий қилган қонунларидандир,

тарих батамом, бутун кўринишлари билан такрорланади, мана шу сабаб, ибрат олиш учун қиссаларни ҳикоя қиламиз.

Балхлик мусулмонлар мўғул қўшини билан бирга Марва шаҳрини ишғол қилиш учун келди. Ўша вақтлар Марва катта шаҳарлардан бири эди. Ҳозирги кунда Афғонистоннинг Балх шаҳридан ۲۰۰ км.дан кейин келадиган, Туркменистон давлатида жойлашган шаҳар эди. Чингизхон ўғилларидан баъзиси қўшиннинг бошида бўлиб, қўшиннинг саноғи ривоятларда аниқ зикр қилинмаган. Лекин Балхдан ўзлари билан олган

мусулмонлар ва Афғонистоннинг шимолидаги мўғул қўшинларидан ташқари, бир неча ۱۰۰ мингдан иборат, ниҳоятда катта қўшин эди. Мўғул лашкари Марва шахрининг киравериши, шаҳар ташқарисида ۷۰۰ минг мусулмон риждоларга дуч келди[۱۸]. Ўша замон учун, бу жуда катта армия ҳисобланар эди. Икки тараф ўртасида даҳшатли, кўрқинчли жанг содир бўлиб, буюк мусибат юз берди, жанг мусулмонларнинг зарарига ҳал бўлди. Катта сондаги мусулмонлар қатл қилинган, қолганлари асир олинган, жуда оз қисмигина омон қолган, қўшиннинг мол-мулки,

қурол-аслаҳаси ва от-улови ғанимат қилинган эди. **Ибнул Асир – раҳимаҳуллоҳ– бу жангни шундай тасвирлайди:** "Мўғуллар етиб келганида, мусулмонлар билан тўқнашди ва жанг содир бўлди, мусулмонлар сабр қилди, лекин мўғуллар мағлубият нималигини билмас эди"[\[19\]](#). Субҳаналлоҳ! Душман билан жанг қилаётган мусулмонлар, душманини енгиб бўлмайди, деган эътиқодда эди.

Уларнинг руҳияти ва манавияти қашшоқ, тубан даражада эди. Субҳаналлоҳ! Мусулмон армия аччиқ мағлубиятга дучор бўлди. Марва шахрига йўл очилди,

ўртадаги тўсиқ синдирилган эди. Доктор Роғиб Сиржоний фикрига кўра, шаҳар аҳолиси ۷۰۰ мингдан зиёдроқ бўлиб, мусулмон эркак, аёл ва болалардан иборат эди[۲۰].

Доктор Муҳаммад Саллабийнинг ёзишича, ҳижрий ۶۱۸ йил муҳаррам ойининг боши/мелодий ۱۲۲۱ йил ۲۵ февралда Тўлийхон ۵۰۰ мўғул суворийлари билан Марва шаҳри қамалига киришди, бир ҳафта ўтар-ўтмас мўғул лашкари етиб келди[۲۱]. Мўғуллар катта шаҳарни қўршаб олди, кўз ўнгларида катта армиянинг қирғинига гувоҳ бўлган халқнинг дилларини қўрқув эгаллаган эди, лекин шунда ҳам

осонликча таслим бўлмади, шаҳар дарвозасини тўрт кун мобайнида очмади. Сўнгра бешинчи кун мўғуллар Марва шаҳрининг ҳокимига мактуб йўллади, **мактуб қуйдагиларни сўзлар эди:** "Ўзингни ва халқингни ҳалокатга қўйма, олдимизга кел, сени юртингга амир қиламиз ва сизларни тинч қўямиз!" **[۲۲]** Шаҳар ҳокими мўғул бошлиғининг сўзига ишонди ёки ўзини-ўзи ишонтирди ва мўғул қўмондони олдига келди. У тантанали равишда кутиб олинди, унга ҳурмат-эҳтиром кўрсатилди, Тўлийхон уни ўзига яқин олди, **сўнгра лаънати мўғул қўмондони**

шундай деди: бизнинг олдимизга
асҳобларинг, яқинларинг ва
қавмингнинг катталарини бошлаб
кел! Уларни ҳам кўрайлик,
хизматимизга ярайдими билайлик,
яраса уларга ҳадиялар, мукофат
тарзида ерлар бўлиб берайлик,
шунда улар ҳам биз билан бирга
бўлсин! Бундан сўнг, алданган амир
ёрдамчилари, катта вазирлари ва
армиясининг олдига қайтди. Уларни
Тўлийхоннинг олдига бошлаб
келгандан сўнг, ҳаммаси тутилиб,
арқонга боғланди ва улардан иккита
уzun рўйхат ёзишлари талаб
қилинди:

Биринчи рўйхат: Шаҳардаги катта тижоратчилар ва мулкдорлар исмлари ёзилган рўйхат;

Иккинчиси: Моҳир ишбилармонлар ва хунарманд-косиблар номлари ёзилган рўйхат[[۲۳](#)];

Сўнгра Чингизхоннинг ўғли шаҳар аҳолисини ҳаммасини шаҳардан ташқарига чиқишига буюрди, халқдан биттаси ҳам қолмай шаҳарнинг ташқарисига чиқишди. Сўнгра Чингизхоннинг ўғли олтиндан бўлган курсига ўтирган ҳолатда буйруқ бера бошлади[[۲۴](#)]:

Биринчи буйруғи: Шаҳарнинг катталари, амирлари ва катта

саркардаларни келтириб, омма халқнинг кўз ўнгида ўлдириш.

Иккинчиси: Моҳир ишбилармон ва хунарманд-косибларни чиқариб, уларнинг малакалари ва иш кучларидан Мўғулистондаги ишлаб чиқариш ва саноатчиликда фойдаланиш масқадида, у ерга жўнатиш.

Учинчиси: Мулк эгалари ва тижоратчиларни чиқариб, бор мол-мулкига далолат қилгунича қийноқ, азоб бериш. Мулкдорлар хазиналарини кўрсатиб беришди, уларнинг ичида ўз жонини қутқариб олишга етарли нарса тополмай

калтакнинг зарбидан ҳаётдан кўз юмганлари ҳам бўлди.

Тўртинчиси: Шаҳарга кириб, уйларни тафтиш қилиш. Мулк, мато, олтин ва кумуш қидириш. Тафтиш уч кун давом этди. Ҳатто Хоразмнинг қадимги султонларидан бўлган султон Санжарнинг қабрини очиб, тилла ва кумуш қидиришди.

Бешинчиси: Шаҳар аҳолисини битта қолдирмай ўлдириш. Эркак, аёл, гўдакларни ўлдира бошладилар ва бизга осийлик қилдинглар, бизга қарши бош кўтардинглар, ким бизга қарши бош кўтарса, оқибати нама шундай бўлади, дер эдилар. **Ибнул**

Асир –раҳимахуллоҳ– айтади:

Чингизхоннинг ўғли, шаҳар аҳолиси
ўлдирилиб бўлгандан сўнг,
ўликларни санашга буюрди, ۷۰۰
минг ўлик бор эди[۲۵].

Жувайнийнинг нақлига кўра, Марва
шаҳрида ўлганлар сони ۱۲۰۰۰۰ га
етган эди, бу тасаввурга ҳам
сиғмайди[۲۶]. Иннаа лиллаҳи ва
иннаа илайҳи рожиъуун.

Ҳақиқатан, инсоният тарихида Одам
алайҳис-салом яратилгандан буён,
узоқ ўтмишда ва яқин келажақда
ҳам мутлақо бунинг сингари
катағон, қирғин юз бермаган! Ва лаа
ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ..... Марва шаҳри йўқ бўлди,

унинг номи тарих саҳифаларидагина қолди. Бугун дунё харитасига назар солсангиз, ўша кунги Марванинг номидан асар ҳам қолмаган.

Субҳаналлоҳ! Ҳозирги кунимизда мусулмонлар устида содир бўлаётган ҳодисаларга бир назар солсак, бугун биз ўша мўғуллар қиссасига нисбатан Оллоҳнинг буюк раҳматида эканлигимизни биламиз. Уч ёки тўрт йил ичида Фаластин аҳлидан уч ёки тўрт минг мусулмон ўлдирилаётган ёки Фаллуджада ўнлаб ёки юзлаб киши ўлдирилаётган ёинки бошқа ислом юртларида юзлаб мусулмонлар ўлдирилаётган бўлса, мўғуллар

тарихида бир кунда битта
шаҳарнинг ўзидан ۷۰۰ мингдан
ортиқ мусулмон ўлдирилди[۲۷],
булар бутун шаҳар аҳолиси эди. Ва
лаа ҳавла ва лаа қуввата иллаа
биллааҳ.....

Валлоҳу таъала аъламу....

Оллоҳ субҳанаҳу ва таолодан унинг
ер юзида жорий қилган
қонунларини билдиришини,
манфаатли бўлган илмни таълим
беришини, таълим бергани билан
фойдалантиришини ва тарихни
бизларга ибрат қилишини сўраймиз,
албатта у Оллоҳнинг қўлида ва у
бунга қодир зотдир.

Вассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи
ва барокатуҳ.

[۱] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۷۲)

[۲] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۷۲)

[۳] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۷۲)

[۴] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۶۲)

[۵] Соф - ۴

[۶] Насойй (۸۴۷) ва Абу Довуд (۱/۱۵۰/۵۴۷) ривоятлари

[۷] Абу Довуд (۴/۱۱۱) ва Аҳмад (۵/۲۷۸) ривоятлари

[۸] Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (۱۲۵-۱۲۶-бет)

[۹] Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (۱۷/۹۲), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۷۴)

[۱۰] Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (۱۷/۹۲), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۷۴)

[۱۱] Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (۱۷/۹۲), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۷۵-۳۷۶)

[۱۲] Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (۱۷/۹۵), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۸۹)

[۱۳] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۸۹)

[۱۴] Доктор Али Мухаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (۱۳۰-۱۳۱)

[۱۵] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۹۰)

[۱۶] Доктор Али Мухаммад
Саллабий "ал-Мўғул байнал-
интишор вал-инкисор" (۱۳۱)

[۱۷] Доктор Али Мухаммад
Саллабий "ал-Мўғул байнал-
интишор вал-инкисор" (۱۳۱-۱۳۲)

[۱۸] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۹۱)

[۱۹] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۹۱)

[۲۰] Ибнул Асир "ал-Камил фит-
Тарих" (۱۲/۳۹۳)

[۲۱] Доктор Али Мухаммад
Саллабий "ал-Мўғул байнал-
интишор вал-инкисор" (۱۳۲)

[۲۲] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۹۲)

[۲۳] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۹۲- ۳۹۳)

[۲۴] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۱۲/۳۹۲-۳۹۳)

[۲۵] Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (۳۹۳)

[۲۶] Доктор Али Мухаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (۱۳۳), Жувайний "Тарихи Жаҳонгушойи"

[۲۷] Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (۱۷/۹۶)